

ISO 45001 İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ YÖNETİM SİSTEMİ

İlker Ergün¹

1. GİRİŞ

ISO 45001 standardı kuruluşların iş sağlığı ve güvenliği performanslarının artırılması amacı ile oluşturulmuş ve diğer ISO yönetim sistemleri ile beraber her kuruluşta uygulanabilecek bir standarttır.

ISO 45001, iş sağlığı ve güvenliği sistemleri - Şartlar ve kullanım kılavuzu başlığı ile 2018 yılı Mart ayında ISO (Uluslararası Standardizasyon Kuruluşu) tarafından yayınlanmıştır. Bu standart aslında ilgili alandaki ilk standart değildir. Öncesinde de OHSAS 18001 ismi ile benzer içerikte bir standart bulunmaktadır. ISO 45001, OHSAS 18001 standardının yerine geçmiştir.

Standardın yayınlanmasında, ISO/PC 283, İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri Proje Komitesi görev almış ve yapılan çalışmalar sonucunda üye ülke standartlar kuruluşlarının (Türkiye’de TSE) oy çokluğuyla kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.

2. ISO 45001’İN YAYINLANMASI VE UYGULAMAYA GEÇİŞİ

ISO 45001 standardının 2018 yılında yayınlanması ile birlikte bir önceki standart olan OHSAS 18001’den geçiş için kuruluşlara üç yıllık bir geçiş dönemi tanınmış ve bu süre Mart 2021 olarak belirlenmiştir. Ancak tüm dünyada etkili olan Covid 19 pandemisi nedeniyle bu sürenin 6 ay daha uzatılarak Eylül 2021 olarak uygulanabileceği ile ilgili gö-

¹ Makina ve Kaynak Mühendisi - ilker@ilkerergun.com.tr

² "European Committee for Standardization"

rüş, Uluslararası Akreditasyon Forumu tarafından beyan edilmiş ve web sayfalarından duyurulmuştur.

ISO 45001: 2018 standardının, Avrupa'da CEN tarafından yayınlanan EN ISO 45001:2018 ve Türkiye'de TSE (Türk Standartları Enstitüsü) tarafından yayınlanan TS EN ISO 45001: 2018 standartları arasında metinsel hiçbir değişiklik bulunmamaktadır.

Standardın kendi tanımı ile "İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi", "İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) politikasını gerçekleştirmek için yönetim sistemi veya yönetim sisteminin bir parçası" olarak ifade edilmektedir.

3. ISO 45001'İN ANLAMI VE KURULUŞLARA GETİRDİKLERİ

ISO 45001 standardı, "Bir kuruluş çalışanlarının ve faaliyetlerinden etkilenmesi mümkün olan diğerlerinin iş sağlığı ve güvenliğinden sorumludur. Bu sorumluluk bu kişilerin bedensel ve zihinsel sağlıklarının desteklenmesi ve korunmasını da kapsar." prensibi ile kuruluşların yasal mevzuat ile uyumunun sağlanması, kuruluşun güvenli ve sağlıklı iş yerleri sağlamasına imkân vermesi, çalışmaya bağlı yaralanma ve hastalıkların engellenmesi ve İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) performansını sürekli olarak geliştirilmesi için sistematik bir yaklaşım sunmaktadır.

Standardın temel yaklaşımları aşağıdaki gibidir:

- İSG risk ve fırsatlarını yönetecek çerçevenin sağlanması,
- Çalışmaya bağlı yaralanma ve hastalıkların engellenmesi,
- Güvenli ve sağlıklı iş yerlerinin sağlanması,
- Tehlike ve İSG risklerinin, etkili önleyici ve koruyucu tedbirler almak suretiyle ortadan kaldırılması.

Bununla birlikte ISO 45001 standardı, diğer yönetim sistemlerinde de olduğu gibi, kuruluşun yasal şartlarını arttırmaz veya değiştirmez. Sadece bu şartlara tam uyumun sağlanması için yöntemler tanımlar. Yine de bu standardın uygulanması kuruluşun tüm yasal mevzuata tam olarak uyduğunu garanti etmez. Her ülke ve bölgenin farklı yasal düzenlemeleri olduğu gibi her kuruluşun da uyması gereken yasal mevzuat farklı olabilir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sisteminin detay ve karmaşıklık seviyesi, kuruluşun bağlamına, yönetim sisteminin kapsamına, ürün ve hizmetlerinin yapısına bağlı olarak değişecektir. Bununla birlikte ISO 45001, çalışan sayısına ve kuruluş büyüklüğüne bakılmaksızın tüm kuruluşlara uygulanabilir bir standarttır.

4. STANDARDIN UYGULAMASINDA KULLANILACAK MODEL

ISO 45001 standardının tümünde, yönetim sistemleri standartlarının genel bir özelliği olan "Planla - Uygula - Kontrol et - Önlem al" modeli kullanılmaktadır. Dilimizde kısaca PUKÖ olarak tanımlanan model, sürekli iyileştirmeye sağlamak için kuruluşlarca kullanılan, tekrarlı bir proses sağlar. PUKÖ kısaca aşağıdaki şekilde ifade edilebilir:

- Planla: İSG riskleri ve İSG fırsatları ile diğer riskler ve diğer fırsatları değerlendir ve saptı, kuruluşun İSG politikasına uygun şekilde sonuçlar almayı sağlayacak İSG hedeflerini ve gerekli süreçleri belirle
- Uygula: Planlandığı şekilde süreçleri uygula
- Kontrol et: İSG politikası ve İSG hedeflerine göre faaliyet ve süreçleri izle ve ölç ve sonuçları raporla
- Önlem al: Beklenen sonuçlara ulaşmak üzere İSG performansını devamlı iyileştirmek için gerekli önlemleri al

ISO'nun yayınladığı yönetim sistemlerinin tamamı kuruluşlara yol gösterme ve unutulması muhtemel alanların takibini içermektedir. Bu bağlamda yönetim sistemleri genel yaklaşımı aşağıdaki gibidir:

- Kendi yazdığımız sistemdir
- Nelere ihtiyaç duyabileceğimizi gösterir, genel bir çerçeve sağlar
- Neler yapmamız gerektiğini tanımlar
- Kimin neyi nasıl yapacağına kendimiz karar veririz

5. ISO 45001'İN YAPISI

Yönetim sistemi standardı kullanan kuruluşlar, genellikle aynı anda birden fazla yönetim sistemini kullanmaktadır. Sistemlerin birbiri arasındaki bağına kolaylaştırmak, takip edilebilir olması ve ortak uygulamaların beraber uygulanmasını sağlamak amacı ile yönetim sistemlerinin yapı-

sını benzer hale getirme ihtiyacı doğmuştur. Bu nedenle ISO direktiflerinde Annex L (eski Annex SL) yayınlanmıştır.

ISO 45001:2018 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi standardı, ISO yönetmelikleri Ek L (Annex L) ile tam uyumlu olarak hazırlanmış ve yayınlanmıştır. İlk olarak Annex SL başlığı ile yayımlanmış (ISO/IEC Directives, Part 1, Consolidated ISO Supplement, 2013, Annex SL, Appendix 2) olan, daha sonra da revize edilerek Annex L (Ek L) ismiyle yeniden yayınlanan, üst seviye yapı, tüm yönetim sistemi standartlarına temel teşkil etmektedir. Bu üst seviye yapı aşağıda tanımlanan amaçları gerçekleştirmek üzere hazırlanmıştır:

- Bütün yönetim sistemlerine temel oluşturacak genel çerçeveyi belirler
- Farklı yönetim sistemlerine uyumlu olacak şekilde geliştirilmiştir
- Alt maddelerin de birbiri ile uyumlu olmasını hedefler
- Yönetim sistemlerine ortak dil kullanımını sağlar

Mevcut tüm ISO yönetim sistemlerinin genel yapısını oluşturan Ek L yapısı aşağıdaki gibi verilmiştir.

1. Kapsam
2. Atıf yapılan standart ve/veya dokümanlar
3. Terimler ve tarifler
4. Kuruluşun bağlamı
5. Liderlik
6. Planlama
7. Destek
8. Operasyon
9. Performans değerlendirme
10. İyileştirme

Bu maddelere baktığımızda ilk üç madde olan kapsam, atıf yapılan standart ve/veya dokümanlar ile terimler ve tarifler, standardın giriş bölümünü oluşturmaktadır. Sonrasındaki dört madde olan kuruluşun bağlamı, liderlik, planlama ve destek bölümleri, PUKÖ döngüsündeki "planla" bölümüne karşılık gelmektedir. Sonrasındaki madde olan operasyon maddesi PUKÖ döngüsündeki

"uygula", performans değerlendirme maddesi "kontrol et" ve 10. madde olan iyileştirme ise "önlem al" kısmını ifade etmektedir.

Az önceki tanımlamalar içinde planla bölümünün bir maddesi olarak verilen destek, bazı kaynaklarda kısmen uygula başlığı altında da verilmektedir. Destek başlığının ISO 45001 için aynı zamanda uygulamanın bir parçası olarak verilmesi, iş sağlığı ve güvenliği yönetimi gibi bir sistemde asıl işin risk oluşmadan önce ele alınmış olması gerekliliğinden doğmaktadır. Konu iş sağlığı ve güvenliği yönetimi olduğunda, asıl odak noktası mevzuata tam uyum ve herhangi bir kaza ya da olay yaşanmadan önce gerekli ön hazırlıkların yapılması ve önlemlerin alınması olmalıdır.

Kuruluşun bağlamı maddesi için kuruluşlar, hem kendi personeli hem de ilişkide olduğu diğer kuruluşlar ve kişiler için kendi tanımlarını yapmalı, tüm ilgili taraflarını belirlemeli, çalışanlar ile ilgili tarafların gereksinim ve beklentilerinin ne olduğunu öngörmeli ya da öğrenmelidir. Ayrıca kuruluşun ISO 45001 sistemini kurmak istediği birim ve bölümler tanımlanmalı, kapsamda neler olduğu belirtilmelidir.

Liderlik maddesi, aslında dokümandan çok uygulama ile gösterilebilen bir maddedir. Ancak yine de standardın yazılı olmasını beklediği iş sağlığı ve güvenliği politikası, görev, yetki ve sorumluluklar hazırlanarak kuruluş içinde duyurulmalıdır. Ayrıca çeşitli ortamlar kullanılarak yöneticilerin iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yükümlülükleri bildikleri, kaza ve meslek hastalıklarının önlenmesi ve iş sağlığı ve güvenliği performansının artırılması için çalışmalar yapacaklarını, yapılacak çalışmalara çalışanların da dahil edileceğini taahhüt etmeleri beklenmektedir.

Planlama bölümü, ISO 45001 standardının en az alt başlığı olduğu halde en çok çalışılması gereken bölümdür. Bu madde altında risk ve fırsat belirleme faaliyetleri gerçekleştirilmeli ve bu analizden çıkan sonuçlara göre faaliyetler planlanmalıdır. Her kuruluşun yapısı ve İSG ile ilgili faaliyetleri farklı olacağından, bu konuda kesin bir şablon bulunmamaktadır. Ayrıca kullanılacak risk analizi yönteminin seçimi de kuruluşlara bırakılmıştır. ISO 31010 bu konuda yol gösterici olarak risk değerlendir-

me teknikleri ve kullanım alanlarını tanımlamaktadır [2]. Ayrıca risk analizinin yanında uyulması gereken mevzuatın belirlenmesi, hedefler ve hedeflere ulaşmak için faaliyetlerin planlanması da bu madde içinde değerlendirilmelidir.

Destek maddesi, standardın en fazla alt başlık içeren maddesidir. Bu maddede iş sağlığı ve güvenliği yönetimi için sağlaması gereken altyapı, ekipman, personel, bilgi gibi konular ile personelin iş sağlığı ve güvenliği faaliyetleri, kazaların önlenmesi ve alınacak tedbirler konularında yetkinlik ve farkındalığının sağlanması vardır. Bunun dışında iç ve dış iletişim, iletişim yöntemleri, İSG yönetimi ile ilgili yayımlanmış bilgiler ile bunların oluşturması, güncellemesi ve kontrolü bu maddenin alt başlıklarıdır.

Operasyon kısmına gelindiğinde ise aslında önceki maddelerde yapılması gereken faaliyetler hazırlandığı için bu maddede fazla bir görev kalmamaktadır. Bu madde içeriğinde risk analizinden çıkan sonuçlara göre yapılacak işlevsel planlama ve kontrol, tehlikelerin ortadan kaldırılması, acil durum eğitim ve tatbikatları bulunmaktadır.

Dokuzuncu madde olan performans değerlendirme adımı ise kuruluş, özellikle planlama ve destek maddeleri olmakla birlikte tüm maddelerin uygulanmasını ve sonuçlarını izleyip, ölçüp, analiz edip, performansını değerlendirmelidir. İç tetkiklerin yapılması, ardından da tüm bu sonuçlar ile birlikte yönetimin gözden geçirmesi toplantılarının yapılması da bu maddenin alt başlıklarıdır.

Son olarak iyileştirme maddesinde ise bir önceki maddede yapılan izleme, ölçüm ve analizlerin sonucunda

ortaya çıkabilecek uygunsuzluklar ile geliştirilmesi gereken noktalar için düzeltici faaliyet başlatılması ve uygulanması yer almaktadır. Standardın en temel noktalarından birisi olan sürekli iyileştirme süreci yürütülerek daha önce bahsettiğimiz PUKÖ döngüsü sürekli olarak işletilmelidir.

Yönetim sistemleri ile yapılan çalışmalar hiçbir zaman tek seferlik düşünülmemelidir. Hemen hemen tüm faaliyetler belirli bir çevrim içerisinde gözden geçirilmeli ve güncellenmelidir. Unutulmamalıdır ki gelişen teknik, güncellenen mevzuat ve öğrenilen yeni bilgiler ışığında her zaman geliştirilecek bir nokta bulunmaktadır.

6. SONUÇ

ISO 45001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi mevcut yasal düzenlemeden üstün olmamakla birlikte yasal düzenlemelere ve müşteri şartlarına uyumu artırdığı için kuruluşlar tarafından tercih edilmektedir. Standart ayrıca çalışan memnuniyeti ve iş sürekliliği sağlaması ile dolaylı yoldan kazanç elde edilmesine neden olmaktadır. Tüm bu avantajları göz önüne alındığında ISO 45001 standardının özellikle üretim yapan kuruluşlarda yaygın olarak takip edildiği görülmektedir. Ayrıca kuruluşlar genelde bu standardı ISO 9001, ISO 14001, ISO 27001 gibi standartlarla entegre olarak kullandıkları bilinmektedir.

KAYNAKÇA

1. TS EN ISO 45001:2018 İş Sağlığı ve Güvenliği Sistemleri - Şartlar ve Kullanım Kılavuzu
2. <https://www.iso.org/>
3. <https://www.cen.eu/>